

Anmeldelser.

Knud Fabricius: Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige. 3. Del (1676-1679) med et Kort. Kbh. 1952, 242 sider + 26 sider noter og henvisninger.

I 1952 kunne professor Fabricius udsende tredje del af sit i dansk historisk litteratur enestaaende værk om »Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige«, hvis undertitel lyder *Studier over Nationalitetsskiftet i de skaanske landskaber i de nærmeste slægtled efter Brömsebro- og Roskildefredene*. De to første bind, der omfattede tiden indtil udgangen af 1675, fremkom i 1906; men de mellemliggende aar har bl. a. omfattet 30 aars universitetsvirke i et af de mest krævende fag, der ikke har tilladt de rummelige stunder, der er nødige for den historiker, der skal bygge et værk op fra grunden ved egen arkivforskning for en stor del uden for hjemlandets grænser.

Men da professor Knud Fabricius atter, for at tale med Anders Sørensen Vedels tunge, *blev som den frie jugl*, havde han ikke blot sin arbejdsæвне og -lyst i behold, han havde ogsaa den stimulans, at han kunne fortsætte sine ungdomsstudier i forvisning om, at de problemer, han derigennem havde søgt at belyse, intet havde mistet i aktualitet. Ja, at det for Danskeren af i dag maatte føles mere livsnært at læse om den skaanske befolknings aandelige reaktioner og materielle livsvilkaar i de lange og svære overgangsaar i tiden efter 1658, da det skaanske landskab fra at være et af de danske hovedlande ganske brat overgik til at blive en del af det svenske imperium.

Nu var dette imperium, ikke længere rigt og ogsaa under et svagt styre efter Karl X Gustavs tidlige død i 1660. Derfor blev forsvenskningforsøgene uden kraft i tiden op til den skaanske krig. I et indledningskapitel resumeres klart og knapt det svenske styre i Skaane og Blekinge i dette tidsrum og de forskellige befolkningsklassers levevilkaar og indstilling. I alt væsentlig overholdtes

Roskildefredens bestemmelser, ifølge hvilke alle stænder i de skaanske landskaber fik stadfæstelse paa »deres sædvanlige ret, lov og gamle privilegier og friheder . . . , så vidt de ikke løber eller strider mod Sveriges krones grundlove« (s. 12). For de adelige, der helt vilde give sig under svensk jurisdiktion, gaves der løfte om lige adgang med svenske til embeder. I Københavnsfreden tilføjedes, at de skulle blive optaget paa riddarhuset. Men selv de væsentlige fordele, der bødtes, og de lidet tilløkkende forhold i det gamle land efter enevældens indførelse, kom dog ikke til at betyde, at den skaanske adel i sin helhed søgte optagelse i den svenske adel. De, der gjorde det, som f. eks. Jørgen Krabbe, blev naturligvis skuffede, fordi den svenske regering ikke »employerede« dem paa lige fod med egentlige svenskere. Det betød dog ikke, at flertallet af den skaanske adel kastede sig i den danske konges arme efter hans landgang i forsommeren 1676. De skaanske adelsmænd havde aflagt personlig undersaatsed til den svenske krone, og endnu i sidste halvdel af 17. aarh. bandt det sin mand, som det interessant fremhæves. — Man føler sig sat tilbage til 16. aarh.s første aartier. — En foreløbig neutralitet har aabenbart staaet for adelsstanden, som det forstandigste og forsigtigste, konkluderer prof. Fabricius (s. 43). Om præsterne, der var landbefolkningens aandelige overhoveder, skrives ligeledes, at mange af disse synes at have vist nogen tilbageholdenhed, selv om deres hjerter var danske, men ogsaa for dem havde undersaatseden betydning. Af svenskfødte præster var kun faa blevet indsatte i Svenskeliden, bl. a. fordi besættelsesretten til præsteembederne for en stor del var ude af regeringens haand (s. 18). Om den jævne befolknings lidet venlige stemning overfor det svenske styre var der, skriver prof. Fabricius, ingen tvivl, dertil havde de sidste aars skattetryk været for haardt og ogsaa soldaterudskrivningen havde vakt misstemning, ikke mindst fordi Skaaningerne udskreves til at gøre tjeneste i Baltikum. Slutstenen i modviljen mod det svenske styre lagdes foraaret 1676, da en svensk hær paa 5-6000 mand, der var lagt i Skaane for at imødegaa dansk landgang, provianterede sig hos de skaanske bønder.

Ingen landgangshær kunde ønske sig bedre kort paa haanden, og den overvældende medgang, der fulgte de danske vaaben i den første krigssommer, som gjorde krigshandlinger, der kunne have ødelæggende følger for befolkningen, unødvendige var yderligere til de danskes fordel. Kun udenfor Malmøs porte maatte der standses op. Til at begynde med handledes ogsaa maadeholdent og klogt fra dansk side. Overgang fra svensk til dansk styre maatte under de givne forhold være let. Kun faa embedsmænd behøvede

man at udskifte. Enkelte svenske og tyske borgmestre, der var blevne indsatte i byerne i de forløbne aar, og som iøvrigt ved den danske hærs fremmarsch næsten alle tog flugten, maatte erstattes med danskvenlige Skaaninger. Det samme gjaldt fogeder i nogle herreder. Det fremhæves, at man fra dansk side handlede klogt, derved at der i den proklamation, der udsendtes 1. juli 1676 ikke fordredes undersaatsed (s. 30 f.). Det skulle vente til en lykkelig fred havde vist, at fremgangen i krigen var holdbar (s. 33). Pro-
vianteringskatter undgik Skaaningerne derimod ikke. De skulle allerede straks bære de samme byrder, som de andre danske landes befolkning. Ogsaa ryttere skulle de stille. Her overtog man simpelthen de svenske ryttergaarde. Allerede i sommerens løb formeredes et skaansk rytterregiment, der som særlig opgave fik at støtte det lokale grænseforsvar. Kommandoen valgtes med omtanke. Over det kompagni, der lagdes i Øster- og Vester-Gønge herred, fik den 28aarige Holstener Fr. Reventlow kommandoen. Netop her havde der straks vist sig tegn paa varm tilslutning til Danmark. Det var snaphanernes hjemsted.

I behandlingen af *snaphanerne*, datidens frihedskæmpere, giver prof. Fabricius et smukt eksempel paa rolig og objektiv historiefremstilling. Deres udmærkede indsats i den lille krig, som spejdere, ved opsnapning af transporter og af desertører og deres personlige vovemod fremhæves. Der lægges dog heller ikke skjul paa, at deres lovløshed blev en svøbe for den rolige jorddyrkende befolkning, ja at de sandsynligvis skadede bonden mere end fjenden. Den danske regerings alvorlige bestræbelser for at disciplinere dem forblev forgæves. Der kunne stadig skaffes ny tilgang til Gøngernes skare fra de overbefolkede fattige grænseherreder. Der krævedes, som prof. Fabricius siger, kun en hest og en gøngebøsse til at skabe en snaphane (s. 37). Interessant er, at snaphanernes plyndringstogter ikke rettede sig mod naboerne i Smaaland. Der nævnes eksempler paa enkelte landefrede mellem grænselandsbyer.

Det vises i de følgende kapitler, hvorledes den danskvenlige stemning efterhaanden viger for krigstræthed i vide kredse, efterhaanden som krigen hærgede egn paa egn, og de to fattige lande, der bekrigede hinanden, i stor udstrækning maatte lade deres hære leve af det omstridte land. At læse om den brændte jords politik, anvendt uden paaviseligt fortilfælde, som man fra dansk side konsekvent gennemførte, da det var blevet klart, at de skaanske landskaber ikke ville gaa tilbage til den danske krone, naar freden sluttedes, er bittert for en dansk. Skaaningerne belærted derved om, at i virkeligheden havde de smukke ord, som den danske konge havde rettet til dem efter sin landgang i Skaane,

ingen dybere mening. Det var ikke først og fremmest deres ve og vel, der laa ham paa sinde. Det var egen stolthed og hadet til den stærkere nabomagt, der havde sporet ham til at begynde krigen. Nu skulle det tabte land gaa odelagt tilbage til Svenskerne. Ja, den svenske konge skulle, om muligt, ogsaa have et affolket land tilbage. I krigens sidste dage tilbødes det Skaaningerne at flytte over paa den anden side Sundet. Deres løsøre, kvæg og boskab, kunne de medtage, den danske konge ville da forsyne den udvandrede skaanske bonde med en gaard og skaffe købstadsborgerne arbejde efter deres stand. I en allerede tidligere offentliggjort afhandling i dette tidsskrift (11.r.III, s. 349—78), som maa betegnes som demografisk, har prof. Fabricius udførligt redegjort for, hvor letsindigt den danske konge og hans ministre omgikkes med dette løfte. Næsten ingen af de udvandrede Skaaninger naaede til at faa et standsmæssigt udkomne. Uddelingen af bækkenbreve — en foranstaltning, der iværksattes allerede under krigen — er et sørgeligt vidnesbyrd om regeringens opfattelse af, hvem der skulle bære socialforsorgens byrde i datidens Danmark.

Det pointeres, hvor lidet man da forstod grænselandspolitik, hvis alfa og omega maa være, at befolkningen bliver boende, men at tilhørsfølelsen til det gamle land holdes levende, hvis man da ikke ganske vil afskrive den afstaaede landsdel som tabt for altid.

Fremtiden tænkte man næppe meget paa i Danmark i 1679, men for eftertidens historikere maa krigsaarene 1676—1679 staa som afgørende aar for de skaanske landes overgang fra Danmark til Sverige. Det er derfor med fuld ret, at prof. Fabricius har valgt at følge udviklingen i disse aar saa nøje og har behandlet den i en bred fremstilling.

Med udgangspunkt i en undersøgelse af, hvorledes nationalitetsskiftet fra dansk til svensk skete i de gamle dansk-skaanske landskaber, har de foretagne forskninger taget form af en sociologisk undersøgelse af de forskellige skaanske befolkningsklassers livsvaner og levevilkaar og aandelige resonans. Men prof. Fabricius har rigtignok været ulige vanskeligere stillet end den moderne sociolog, der kan foretage de saakaldte markundersøgelser. Han har møjsommeligt maattet stykke oplysning paa oplysning sammen fra spredte arkivsamlinger. Her tænkes først og fremmest paa saadanne, der huses i det skaanske landsarkiv i Lund. Men ogsaa i det danske og svenske rigsarkiv er der søgt vidt og bredt, og jagten efter oplysninger har endda strakt sig til byarkiver. Som eksempler paa hvor grundigt, der er gaaet til værks, skal i flæng blandt benyttede kilder nævnes: Malmø raadstuerets dombog,

Øster-Gønge herreds, Gers herreds og andre herreders dombøger, provstejournaler og optegnelser over bondedødsboer i forskellige herreder. Varsomt og forsigtigt drages slutninger fra dette spredte og hullede materiale. Dets bæreevne som aftegnende tilstande og stemninger i almindelighed overakcentueres aldrig. Som en rød traad gennem de fleste kapitlers henvisninger findes den gode præstemand i Kaagerød, *Sten Jakobsens* navn. Hans bog »Den nordiske krigs krønike« er den bedste samtidige kilde til den skaanske krigs historie, men tillige, som professor Fabricius smukt skriver, Skaanelands sidste bidrag til den danske litteratur.

Ved sin rolige ligevægtige betragtning af baade dansk og svensk politik, ved sin af varm følelse gennemtrængte og dog nøgterne skildring af Skaaningerne under krigens prøvelser faar professor Fabricius' bog en særlig værdi ud over den forskningsmæssige indsats, der er gjort.

En dansk historiker har sat sig ved nordisk samforstaaelses vævestol og vævet sit islæt. Traadene er kostelige. De er det dansk-svenske Skaanelands hjærtetrengte

Astrid Friis

Axel Linvald: Kong Christian VIII.

Norges Statholder 1813-1814. Kbh. 1952. 248 Sider.

Der er gaaet ti Aar, siden Axel Linvald udgav første Del af sit Værk om Christian VIII (se 11. Rk., I, S. 483—87). Det er maaske noget længere, end man kunde have ventet, eftersom Forfatteren allerede ved Fuldendelsen af første Bind var naaet gennem Stoffet til andet. Med en vis Ængstelse maa man spørge, hvor mange Tiaar der endnu vil forløbe, før Kronen er sat paa dette Storværk. Imidlertid, det har været bevægede Tider for os alle, hvis Oplevelser baade har sinket og udviklet. Det skal i hvert Fald siges med Styrke om Linvalds sidste Bind, at Hastværksarbejde er det ikke. Det spænder kun over tre Fjerdingaar af Prinsens Liv, men har man læst det, staar det en klart, at baade Forfatteren og hans Objekt befinder sig i en opadgaaende Linie. Man vil ikke tælle Axel Linvald blandt de store Stilister, men han er afgjort en fremragende Historieskriver. Han behersker et uhyre Stof med Sikkerhed og Lethed, han fortæller og afhandler, og han stiller ikke paa noget Punkt sin egen Forfatterpersonlighed ubehageligt frem. Han virker saglig, men ikke tør, og han er ikke uden et stiltfærdigt Lune. Den Mand, han skildrer, staar ogsaa i den opgaaende Sols Tegn. I Beretningen om de Hændelser, der